יתרו

א. „כהי תאמר לבית יעקב גו' אתם ראיתם גו' ועתה אם שמוע תשמעו בקולי גו' ואתם תהיו לי וגו' אלה הדברים אשר תדבר אל בני ישראל". ובפרש"י על התי־בות[2] „אלה הדברים" כ' „לא פחות ולא יותר".

והקשו במפרשים, למה תיסק אדעתין שמשה רבינו יפחות או יוסיף על דברי ה' עד שהוזקק לאזהרה מיוחדת „אלה ה־דברים אשר תדבר אל בני ישראל — לא פחות ולא יותר"? ואם יש צורך בכך, למה לא מצינו כן בציוויים אחרים[3]?

בגור ארי'[4] תי' „דס"ד שמשה יהי' מ־פתה אותם מעצמו, לא שיוסף על דבר ה' רק יהי' מוסיף עליהם דברי ריצוי מעצמו ויאמר להם שאלו דברי עצמו, גם זה אסור, וטעמא דמילתא שלא יאמרו אח"כ כי נתפתו יותר מדי לקבל התורה".

אבל פירוש זה מיישב רק הצורך ב־אזהרה שלא יוסיף („לא יותר"), ועדיין קשה אמאי הוזקק לאזהרה ד„לא פחות", דכי יש ס"ד שמשה רבינו לא ימסור לבנ"י דברי השם במילואם[5]?

ונ"ל בפשטות, שפרש"י זה בא בהמשך לפירושו בתחילת הענין: על „כה תאמר לבית יעקב ותגיד לבני ישראל"[6] פרש"י „לבית יעקב, אלו הנשים תאמר להן ב־לשון רכה. ותגיד לבני ישראל, עונשין ודקדוקין פרש לזכרים, דברים הקשין כ־גידין", ונמצא שבאופן מסירת דברי השם הי' חילוק עיקרי בין אנשים לנשים, של־אנשים הי' צריך לפרש העונשין והדק־דוקין, ואילו לנשים לא פירש העונשין אלא דיבר בלשון רכה.

ועפ"ז הוה אמינא, שדברי ה' כאן נאמ־רו למשה רק באופן כללי, ואח"כ בעת מסירת הדברים לבנ"י היו חילוקים, ש־לאנשים הוסיף בפירוש העונשין והדק־דוקין (כדי שיהיו הדברים קשים), ולנשים פיחת מהם כדי לקיים הציווי ד„תאמר להן (לנשים) בלשון רכה" — וקמ"ל הכתוב „אלה הדברים", „לא פחות ולא יותר", שדברי ה' נאמרו כאן באופן שלא הי' צריך משה להוסיף עליהם.

ב. אלא שעדיין אין הענין מיושב ל־גמרי, כי ענין ה„דקדוקין" שייך רק בציווי מפורט, ובפסוקים אלה לא נאמר אלא זי־רוז כללי „אם שמוע תשמעו בקולי ושמר־תם את בריתי": וכן לא נתפרשו שום עונ־שין על העדר קיום התורה, כ"א רק דברי

---

1) פרשתנו יט, ג־ו.

2) שם, ו.

3) להעיר מרש"י וארא (ז, ב) „פעם אחת כו' ואהרן אחיך ימליצנו ויטעימנו כו'". אבל (א) שם איירי בשליחות לפרעה (וראה בארוכה לקו"ש חט"ז ע' 73 ואילך), ולא מצינו כן בציוויים לישראל (שבפ' בא כו'). וראה רש"י שמות ד, טז. (ב) ג"ז אזהרה רק שלא יוסיף, ולא שלא יפחות.

4) וכ"ה בדבק טוב (בהגהה). הואיל משה (באר היטב). וראה רע"ב לפרש"י כאן. אוה"ח כאן. ועוד.

5) ברע"ב כאן, „וגם לא תפחות מהם שמא ית־יראו מעונש ויבואו לקבל המצות מיראה" (וראה גם אוה"ח שם). אבל זהו רק טעם שלא יפחות, ועצ"ע

מהי הס"ד שמשה יפחות מדברי ה' עד שצריך להזהירו ע"ז.

ומה שתי' במשכיל לדוד ובאר בשדה על פרש"י, שהי' חושש שבנ"י לא יבינו הדברים כראוי (ע"ש), צ"ע, דלאחרי שהקב"ה ציווה לו בפירוש למסור הדברים, איך יעלה על דעתו שלא לקיים ציווי ה' (לו יהא אפילו שיש חשש כו')?

6) יט, ג.

ריצוי ושכר על שמירת התורה, „והייתם לי סגולה גו׳ ממלכת כהנים גו׳״ (כפרש״י ד„ממלכת כהנים״ היינו „שרים״).

ועכצ״ל דמ״ש רש״י על „ותגיד לבני ישראל״, „עונשין ודקדוקין פרש לזכרים״, היינו שמשה הי׳ צריך לפרט ולפרש אותם אף שלא נתפרשו בדברי השם כאן — ותמוה איך מתאים זה עם פרש״י על „אלה הדברים״ — „לא פחות ולא יותר״, שאין לו למשה להוסיף כלום על דברי ה׳ (אפילו לא בתור „דברי עצמו״ כנ״ל)?

יש מפרשים[7] המחלקים הכתובים, „ש־לנשים אמר אתם ראיתם אשר עשיתי ל־מצרים ואשא אתכם על כנפי נשרים וגו׳ וכל זה לשון רכה עד כי לי כל הארץ, ואח״כ חזר פניו לזכרים ואמר להם ואתם תהיו לי ממלכת כהנים, פירוש ככהנים משרתים לפני ה׳ כל היום וגוי קדוש פרושים מעריות ומכל עבירות״[8] [ועפ״ז מבארים מ״ש „אלה הדברים אשר תדבר אל בני ישראל״, ש„אלה[8] הדברים האחרו־נים שהם ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש תדבר אל בני ישראל (האנשים)״].

אבל פירוש זה קשה ליישבו בפרש״י (פשוטו של מקרא), שמלבד זאת שלפי פשוטו מ״ש „אלה הדברים אשר תדבר אל בני ישראל״ הכוונה לכל ישראל, הן אנ־שים והן נשים [והרי לפרש״י כוונת הכתוב „אלה הדברים גו״ היא להזהיר „לא פחות ולא יותר״ — ולא שדיבורים אלה האחרו־נים הם רק לאנשים. ועוד, לפירושם הרי האזהרה ד„לא פחות ולא יותר״ היא רק בנוגע לאנשים!], ועוד זאת, שלפי פרש״י פירוש „ממלכת כהנים״ כאן אינו „משר־תים״ אלא „שרים״ (כנ״ל) — הרי עדיין לא מתורץ מ״ש רש״י „עונשין ודקדוקין פרש לזכרים״ (כנ״ל), דהרי אין בכתובים אלה שום עונשין ודקדוקין, וכיון שמשה הוזהר „לא פחות ולא יותר״, איך הי׳ יכול לפרש העונשין והדקדוקין?

ג. גם צ״ע: לאחרי הפסוקים הנ״ל מ־סופרי[9] „ויבא משה ויקרא לזקני העם וישם לפניהם את כל הדברים האלה אשר צוהו ה׳״, ולכאורה תמוה[10], הרי משה נצטווה „כה תאמר לבית יעקב ותגיד לבני ישר־אל״ וכפרש״י שהי׳ צריך לדבר אל הנשים תחילה בלשון רכה, ואח״כ אל האנשים „דברים הקשין כגידין״ — וא״כ איך נת־קיים ציווי ה׳ בקריאת זקני ישראל ושימת דברי השם לפניהם?

במכילתא שם איתא „מגיד שמשה חלק כבוד לזקנים״, ובפשטות כוונת המכילתא לתרץ קושיא זו [וכמבואר במפרשים[11] שלפי המכילתא אין הכוונה שמשה מסר להם דברי השם, אלא שדיבר לנשים ול־אנשים[12] בנוכחות הזקנים[13], כדי לחלוק להם כבוד, וזהו דיוק לשון הכתוב „וישם לפניהם את כל הדברים גו״, ולא נאמר שדיבר אליהם].

אבל בפרש״י סתם ולא פירש כלום[14],

---

7) תולדות יצחק. אמרי שפר. הואיל משה (באר היטב). מלאכת הקודש. — וראה חתם סופר עה״ת פרשתנו כאן (ע״ד הדרוש).

8) ל׳ התולדות יצחק.

9) יט, ז.

10) וכן הקשה במלאכת הקודש על פרש״י (ומפרש (ע״פ הילקוט) ש„זקני ישראל״ כולל גם הזקנות. וצע״ג לפרש כן בפרש״י). וראה עץ הדעת טוב (להרח״ו) פרשתנו שם. משכיל לדוד כאן (יט, ו).

11) פי׳ מרכבת המשנה על המכילתא.

12) והרי בפסוק שלאח״ז (יט, ח) מפורש „ויענו כל העם גו״, וא״כ גם הם שמעו הדברים (אף שלא נתפרש בקרא ממי שמעו).

13) וברמב״ן שם פי׳ להיפך, שדיבר להזקנים במעמד כל העדה. ע״ש.

14) להעיר מפרש״י משפטים כד, טז (ד״ה ויקרא).

ופשיטא שאין לומר שרש"י סומך שהלומד מקרא יבין כ"ז מעצמו, ועכצ"ל שלשיטת רש"י קושיא מעיקרא ליתא.

ד. ולחומר הענין נ"ל (אף שדוחק קצת), דמ"ש "כה תאמר לבית יעקב ותגיד לבני ישראל" לא קאי על הכתובים דלקמן, אלא זוהי הוראה כללית למשה רבינו השייכת לכל התורה כולה[15], והיינו, דראשית דברי השם אל משה בעלייתו בפעם הראשונה להר בשביל קבלת התורה היתה הוראה כללית, לכל הזמנים, שאופן מסירת דברי תורה לבנ"י הוא, שלנשים מדברים בלשון רכה ולאנשים "דברים הקשין כגידין".

והנה בנוגע לכל התורה כולה אין צ"ל הזהירות ד"לא פחות ולא יותר", שהרי בודאי פירש משה ולימד לבני ישראל את דברי השם בביאור כו', ובזה גופא יש חילוק בין אנשים ונשים, דלנשים אין להדגיש העונשים והדקדוקין אלא לדבר בלשון רכה, ולאנשים יש לפרש (גם אם לא נתפרשו בדברי השם) עונשין ודקדוקין.

ואח"כ אמר הקב"ה את הדברים הראשונים שיש למסור לבנ"י — "אתם ראיתם גו' ועתה אם שמוע גו' ואתם תהיו לי' גו'", ובסיום הוסיף "אלה הדברים אשר תדבר אל בני ישראל", להזהיר, דאע"פ שבנוגע לתורה בכלל צריך משה להוסיף ביאור ופירוש, ולפעמים יש צורך לקצר (כנ"ל) — הנה בנדו"ד, ג' כתובים אלה, עליו למסור הדברים באופן ד"לא פחות ולא יותר".

[ויש לומר שזהו גם מה שמסיים "אשר תדבר אל בני ישראל", שהכוונה לכל ישראל, להדגיש שבדיבורים אלה אין חילוק דנשים ואנשים[16].

ה. ויש להביא ראי' שזוהי כוונת רש"י בפירוש כתובים אלה:

במכילתא על "כה תאמר" איתא: "כה בלשון הקודש, כה כסדר הזה, כה כענין הזה, כה שלא תפחות ולא תוסיף" [ובסיום הענין על "אלה הדברים" מפרש "שלא תפחות ולא תוסיף", "אשר תדבר אל בני ישראל, כסדר הזה"].

ורש"י משנה מלשון המכילתא, דעל "כה תאמר" מפרש "בלשון הזה וכסדר הזה", היינו (א) רש"י לא כ' "בלשון הקודש" אלא "בלשון הזה"[17], (ב) השמיט "כענין הזה . . שלא תפחות ולא תוסיף".

והנה בטעם השמטת רש"י "שלא תפחות ולא תוסיף", לכאורה הטעם, כי ענין זה נלמד מסיום הענין, "אלה הדברים", ותרתי למה ליי[18], ולכן פי' ש"כה תאמר" מלמד רק על "בלשון הזה וכסדר הזה", ו"אלה הדברים" מלמד "לא פחות ולא יותר". אבל עדיין צריך ביאור, שהרי הלימוד מ"כה תאמר" הוא מזה שהלשון "כה" מורה על הדיוק, וא"כ מהיכי תיתי לומר שה"דיוק ד"כה תאמר" אינו כולל הענין ד"לא פחות ולא יותר" עד שהוזקק הכתוב לסיום עוד פעם "אלה הדברים"?

וע"פ הנ"ל (סעיף ד) אתי בפשטות.

---

15) ראה עד"ז במרכבת המשנה על המכילתא שם (אבל ראה לקמן בפנים סעיף ה החילוק בין לשון רש"י ולשון המכילתא). ובחזקוני כאן משמע לכאורה, שכן נקט בפרש"י.

16) ועפ"ז י"ל שמשה לא דיבר בעצמו לכל ישראל, אלא נמסר להן ע"י הזקנים (ראה לעיל הערה 12, 13). וראה לעיל שמות ג, טז. שם ד, כט-לא. ולהעיר מרש"י תשא לד, לב.

17) במשכיל לדוד ובאר בשדה על פרש"י מפרשים שגם כוונת רש"י היא ל"לשון הקודש". אבל מזה ששינה רש"י מלשון המכילתא לכאורה לא משמע כן.

18) ראה גם ס' זכרון על פרש"י כאן (יט, ו). וראה גם מרכבת המשנה על המכילתא שם.

דכיון ש„כה תאמר לבית יעקב ותגיד לבני ישראל" קאי על כל התורה כולה, הרי אין מקום לומר שמשה אינו יכול להוסיף ביאור ופירוש, דאדרבה, זהו תפקידו של משה, לפרש את התורה לבני ישראל [ובפשטות הי' מבאר דברי השם גם בלשונות אחרות (אם הי' צורך בכך), לאו דוקא בלשון הקודש[19]] — ולכן מפרש רש"י דהכוונה בהדיוק ד„כה תאמר" היא בענין המפורש בכתוב כאן, הסדר דמסירת דברי תורה לנשים ולאנשים,

שצ"ל[20] (א) „בלשון הזה" (לשון רכה לנשים ודברים קשים כגידין לאנשים), (ב) „וכסדר הזה" — נשים קודם לאנשים[21].

אבל אח"כ, בפסוק „אלה הדברים", דקאי על ג' כתובים אלה, מלמדנו ייתור הכתוב דשאני דיבורים אלה מכל התורה כולה, שמשה צריך למסור הדברים האלה כמו שהם, „לא פחות ולא יותר".

(משיחות ש"פ יתרו וש"פ משפטים תשמ"א)

---

19) והרי אח"כ גם נצטווה לפרש התורה בשבעים לשון (רש"י דברים א, ה). ולכאורה גם לפני כן הי' מבאר דברי תורה (אם הי' צורך בכך) בשאר לשונות. וכ"כ בבאר בשדה בפרש"י פרשתנו כאן. — וראה לעיל ע' 38 הערה 9, שם (ע' 39) הערה 24. וש"נ.

20) וכמו שפי' באמרי שפר שם. הואיל משה. וראה שפ"ח. ועוד.

21) בבאר יצחק על פרש"י כאן פי' שלא ישנה מסדר הכתובים. וצע"ג מהי הס"ד שמשה ישנה את הסדר ששמע מפי ה' (משא"כ בנוגע להסדר דנשים ואנשים, הרי לולא הדיוק ד„כה", יש מקום לומר שבדוקא צריך להקדים האנשים. וכפי שהאריכו במפרשים מה טעם הקדים נשים לאנשים).